

ALYTAUS MIESTO SAVIVALDYBĖS VISUOMENĖS SVEIKATOS BIURAS

Biudžetinė įstaiga, Daugų g. 5A, LT-62169 Alytus, tel./faks. (8 315) 51 653 el. p. biuras@alytausvb.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 301768543

**ALYTAUS MIESTO JAUNŲ ŽMONIŲ (16 – 22 M.) SAUGAUS EISMO
KOMPETENCIJOS ĮVERTINIMO TYRIMAS 2017 M.**

*Alytaus miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuro
visuomenės sveikatos stebėsenos ir stiprinimo specialistė
Ernesta Bartaševičiūtė*

Alytus, 2018 m.

TYRIMO METODIKA

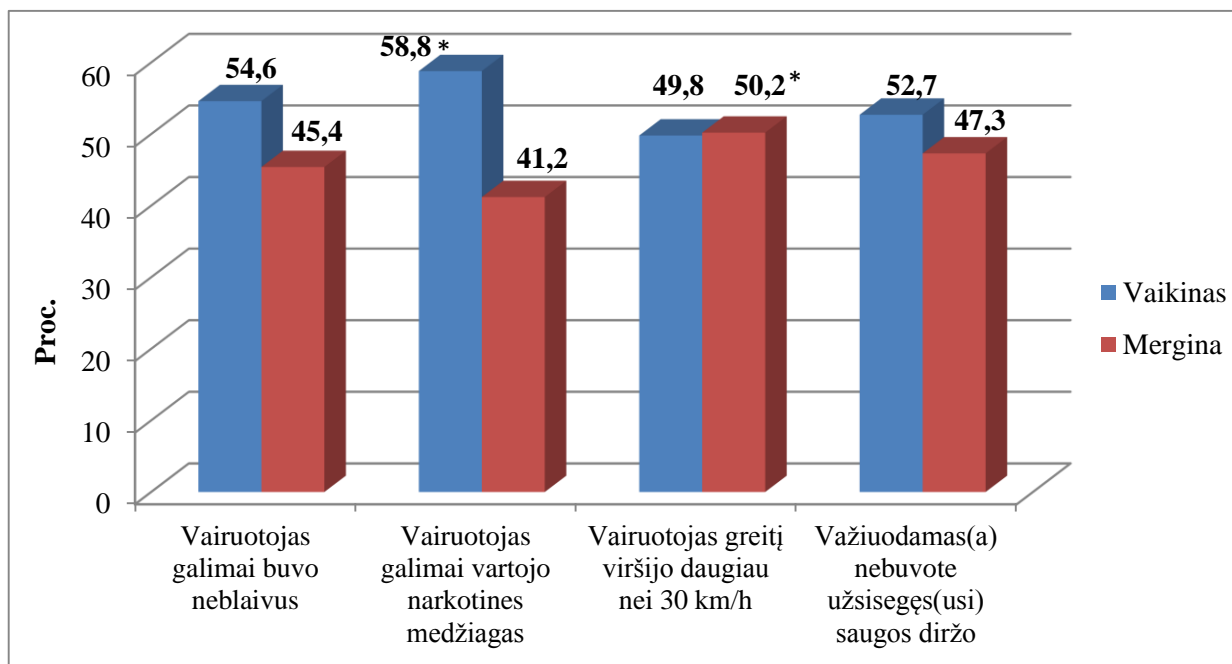
Jaunų žmonių sužalojimai kelių eismo įvykiuose Lietuvoje, taip pat ir pasaulyje, yra opi problema, kuri vis dar nėra sprendžiama. Analizuojant profilaktinės veiklos galimybes, nustatyta, kad edukacinė veikla yra viena iš pagrindinių profilaktikos priemonių mažinant dėl jaunų žmonių sužalojimų kelių eismo įvykiuose patiriamą žalą.

2017 m. tyrimo tikslas – įvertinti Alytaus miesto jaunų žmonių (16 – 22 m.) objektyvias priežastis, lemiančias jaunų žmonių traumatizmą kelių eismo įvykiuose. Siekdami nustatyti tai, Alytaus miesto savivaldybės visuomenės sveikatos biuras anoniminės anketinės apklausos būdu apklausė 356 Alytaus miesto gyventojus. Tyrime dalyvavo 356 jauni žmonės, iš jų 51 proc. apklaustųjų sudarė merginos, 49 proc. – vaikinai. 81 proc. apklaustųjų sudarė 16 – 18 m. amžiaus respondentai, 19 proc. apklaustųjų sudarė 19 – 22 m. amžiaus respondentai.

Statistinei duomenų analizei vykdyti buvo naudojamas IBM SPSS Statistics 20 programinis paketas. Statistinės duomenų analizės rezultatams pavaizduoti taikomi paveikslai. Daugumoje jų vertinamas atsakymų į anketos klausimus dažnis (procentais) pagal tiriamųjų lytį, jaunų žmonių vertybes. Skirtumų įvertinimui priklausomai nuo duomenų pobūdžio, buvo taikytas χ^2 kriterijus. Taikyti trys statistinių išvadų reikšmingumo lygiai: $p \leq 0,05$ (reikšminga), $p \leq 0,01$ (labai reikšminga) ir $p \leq 0,001$ (ypatingai reikšminga).

TYRIMO REZULTATAI

Rizikinga elgsena ir rizikos veiksniai tarp Alytaus miesto jaunų žmonių (16 – 22 m.). Šiame tyrime bandėme nustatyti, kaip dažnai tiriamieji patenka į situacijas, kuriose veikia tam tikri rizikos veiksniai. Alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas, greičio viršijimas, saugos diržų nenaudojimas yra pagrindiniai rizikos veiksniai tiriamoje populiacijoje. Vaikiniai teigė bent kartą gyvenime važiavę transporto priemone (toliau – TP) būdami TP vairuotojais ar keleiviais, kuomet TP vairuotojas buvo apsvaigęs, t.y. galimai buvo išgėręs daugiau alkoholio nei leidžia įstatymas (54,6 proc. vaikinių ir 45,4 proc. merginų), taip pat respondentas važiavo neprisisegęs saugos diržo (52,7 proc. vaikinių ir 47,3 proc. merginų). Statistiškai reikšmingų skirtumų lyginant vaikus ir merginas nenustatyta. Vaikiniai dažniau teigė, kad jiems yra tekę būti TP, kai transporto priemonės vairuotojas galimai vartojo narkotines medžiagas (pvz., rūkė „žolę“) (58,8 proc. vaikinių ir 41,2 proc. merginų). Merginos dažniau teigė, kad joms yra tekę būti TP, kuomet maksimalus leistinas greitis buvo viršijamas daugiau nei 30 km/h (atitinkamai 50,2 proc. ir 49,8 proc.) (1 pav.).

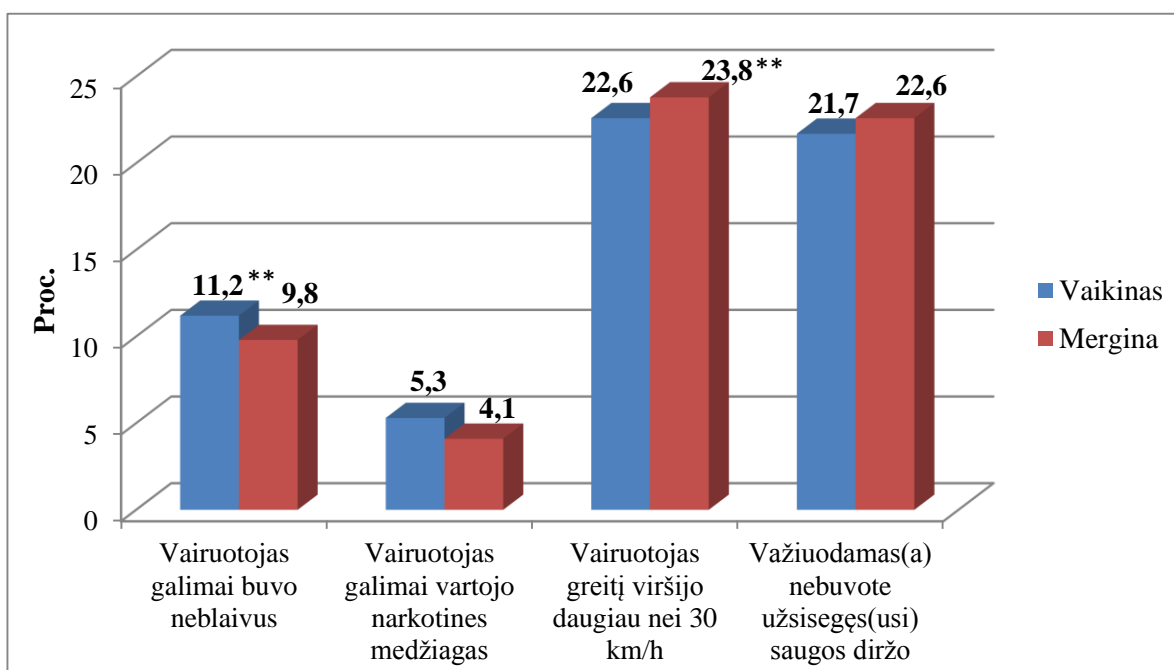

1 pav. Alytaus miesto jaunų žmonių, kuriems yra tekę važiuoti TP veikiant pagrindiniams rizikos veiksniams, dalis (proc.)

*Atsakymų variantų: „Prieš 6 mėn. ar daugiau“, „Prieš 3 mėn. ar daugiau“, „Prieš 1 mėn. ar daugiau“, „Mažiau nei prieš 1 mėn.“ bendras procentas; * $p \leq 0,05$ - reikšminga; lyginant vaikus ir merginas.*

Respondentų klausėme: kas vairavo, kai važiavote TP veikiant pateiktiems rizikos veiksniams, kurių šeimos nariai kelyje elgiasi nesaugiai, dažniau ir patys toleruos sveikatai

nepalankią elgseną. Nesaugaus elgesio paplitimas tarp respondentų šeimos narių buvo didesnis nei tikėtasi. Taip pat matome, kad tiek merginos, tiek vaikinai pakliūdavo į pavojingą situaciją, kuomet automobilio vairuotojas buvo jų šeimos narys, draugas/draugė, vairavo pats/pati. Kitas svarbus aspektas, kad situacijose, kai važiuojant automobiliu, vairuotojas galimai buvo neblaivus, vaikinai reikšmingai dažniau nei merginos pasirinko atsakymo variantą „Vairavo draugas/draugė“. Merginos kuomet maksimalus leistinas greitis buvo viršijamas daugiau nei 30 km/h dažniau pasirinko atsakymo variantą „Vairavo draugas/draugė“ (2 pav.).

2 pav. Alytaus miesto jaunų žmonių, kuriems yra tekę važiuoti TP veikiant pagrindiniams rizikos veiksniams, TP vairuojant jų šeimos nariui, draugui (ei) ar patiems, dalis (proc.)

*Atsakymų varianto: „Vairavo šeimos narys“, „Vairavo draugas/draugė“, „Vairavau pats/pati“, bendras procentas, duomenys pateikiami į analizę netraukiant respondentų pasirinkusių atsakymo variantą „Šioje situacijoje niekada nebuvo“; ** $p \leq 0,01$ - labai reikšminga, lyginant vaikus ir merginas.*

Žinios. Šiame tyrime siekėme įvertinti pagrindines respondentų žinias, susijusias su kelių eismo sauga. Kompetentingam kelių eismo dalyviui nepakanka vien turėti žinių apie rizikos veiksnių paplitimą ir jų veikimo mechanizmus. Vienas iš pagrindinių trikdžių priimant kompetentingus sprendimus, kalbant apie jau aprašytas situacijas, gali būti bendraamžių įtaka.

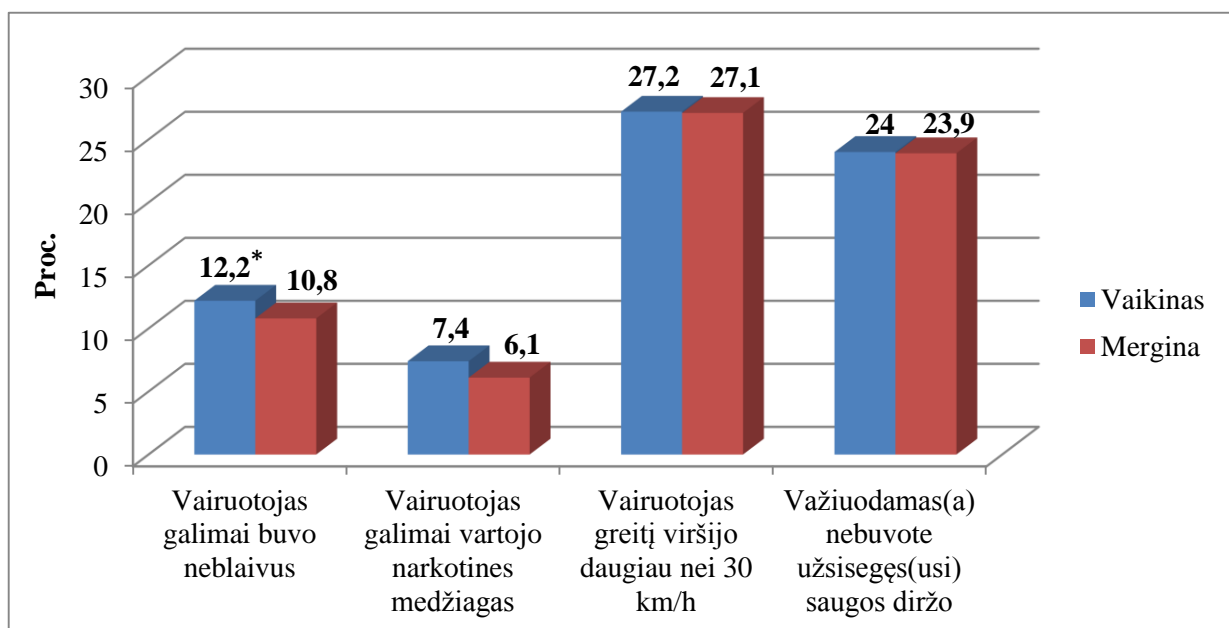
Norėdami įvertinti, kiek aktuali yra bendraamžių įtaka, respondentams pateikėme teiginį: „Draugai mane vertins neigiamai, jei, būdamas automobilyje, paprašysiu vairuotojo vairuoti saugiau“. Savo nuomonę šiuo teiginiu respondentai galėjo išsakyti skalėje nuo 1 iki 7, kur 1 – „Visiškai nesutinku“, 7 – „Visiškai sutinku“. Vaikinių ir merginų atsakymų pasiskirstymas skyrėsi

reikšmingai ($p \leq 0,01$ – labai reikšminga), 20 proc. vaikinų, bei 19 proc. merginų, todėl darome išvadą, kad potencialiai pavojingose situacijose vaikinai dažniau pasiduoda savo bendraamžių įtakai.

Požiūriai. Mokinių požiūris į tam tikrus dalykus, susijusius su kelių eismo sauga, yra taip pat susijęs su jų elgsena kelyje. Siekdami įvertinti mokinių požiūrį, pateikėme jiems keletą teiginių. Savo nuomonę šiuo teiginiu respondentai galėjo išsakyti skalėje nuo 1 iki 7, kur 1 – „Visiškai nesutinku“, 7 – „Visiškai sutinku“. Pirmas teiginys: „Nebūtina laikytis kelių eismo taisyklių, jei žinai, kad nebūsi nubaustas“, kuris tarp vaikinų ir moterų statistiškai reikšmingai skyrėsi ($p \leq 0,001$ – ypatingai reikšminga). Vaikinai yra labiau linkę manyti, kad nebūtina laikytis kelių eismo taisyklių, jei žinai, kad nebūsi nubaustas. Merginos labiau linkę nesutikti su teiginiu „Jei žmogus nusprendė pažeisti kelių eismo taisykles - tai tik jo reikalas“ ($p \leq 0,05$ – reikšminga).

Apibendrinami gautus rezultatus galime teigti, kad vaikinai pasirinkdami atsakymus į pateiktus teiginius, demonstravo mažiau sveikatai palankius įgūdžius.

Respondentų klausėme, kaip jie elgėsi, kai, važiuojant automobiliu, vairuotojas galimai buvo neblaivus, apsvaigęs nuo narkotikų, viršijo greitį bei respondentas važiavo neprisisegęs saugos diržo. Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vaikinų ir merginų elgesio potencialiai pavojingose situacijose nenustatyta, išskyrus situaciją, kai respondentai važiavo TP su neblaiviu vairuotoju, o vaikinai dažniau nei merginos nedarė nieko, kad nutrauktų nederamus veiksmus. Nagrinėjamais klausimais buvo siekiama nustatyti rizikos veiksnių paplitimą, bet ne veiksnius, lėmusius vienokią ar kitokią elgseną (3 pav.).

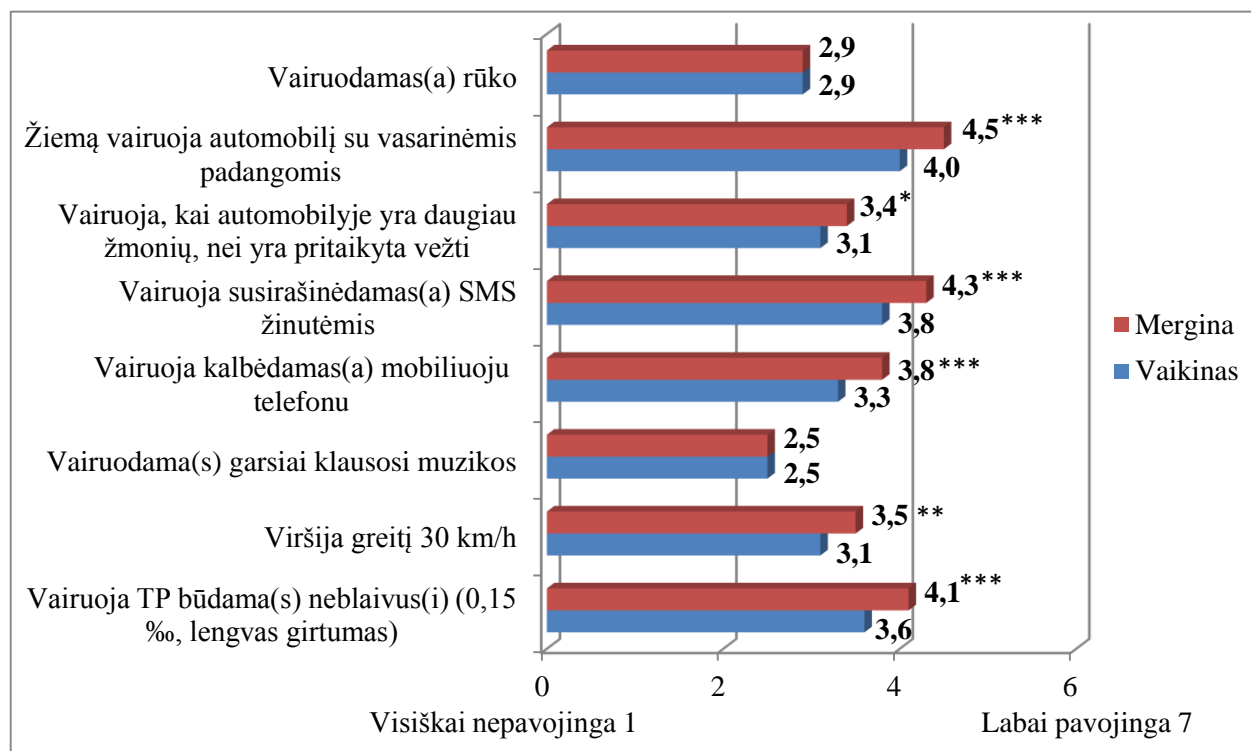

3 pav. Alytaus jaunų žmonių, kurie buvo situacijoje, kai veikė teiginyje pateiktas rizikos veiksnys, dalis (proc.)

Atsakymo varianto: „Nutraukiau nederamus veiksmus“, „Sakiau ar galvojau, kad taip elgtis nederėtų, bet tai nieko nepakeitė“, „Nedariau nieko“, procentinis pasiskirstymas, duomenys pateikiami į analizę netraukiant respondentų pasirinkusių atsakymo variantą „Šioje situacijoje niekada nebuvo“; * $p \leq 0,05$ – reikšminga, lyginant vaikus ir merginas.

Rizikos vertinimas. Siekdami sužinoti, kaip respondentai vertina tam tikras rizikingas situacijas, pateikėme teiginius, kuriuos jie galėjo įvertinti skalėje nuo 1 – „Visiškai nepavojinga“ iki 7 – „Labai pavojinga“. Atsakymų vidurkiai pateikiami 4 pav.

Iš diagramos duomenų matyti, kad statistiškai reikšmingai respondentai pripažino labiausiai pavojingus užsiėmimus: važiavimą TP šaltuoju metų laiku su padangomis, skirtomis važiuoti vasarą, vairavimą susirašinėdami SMS žinutėmis ir kalbėdami mobiliuoju telefonu, vairavimą TP būdami neblaivūs. Kiekvienas rizikos veiksnys yra pavojingas savaip, tačiau galima pridurti, kad Lietuvoje tik tam tikras teiginiuose apibūdinamas elgesys oficialiai yra laikomas kelių eismo pažeidimu. Matome, kad greičio viršijimas 30-čia km/h ir vairuojant, kai automobilyje yra daugiau žmonių, nei yra pritaikyta vežti, Alytaus miesto jaunų žmonių laikomi mažiau pavojingais užsiėmimais, nei daugelis kitų.

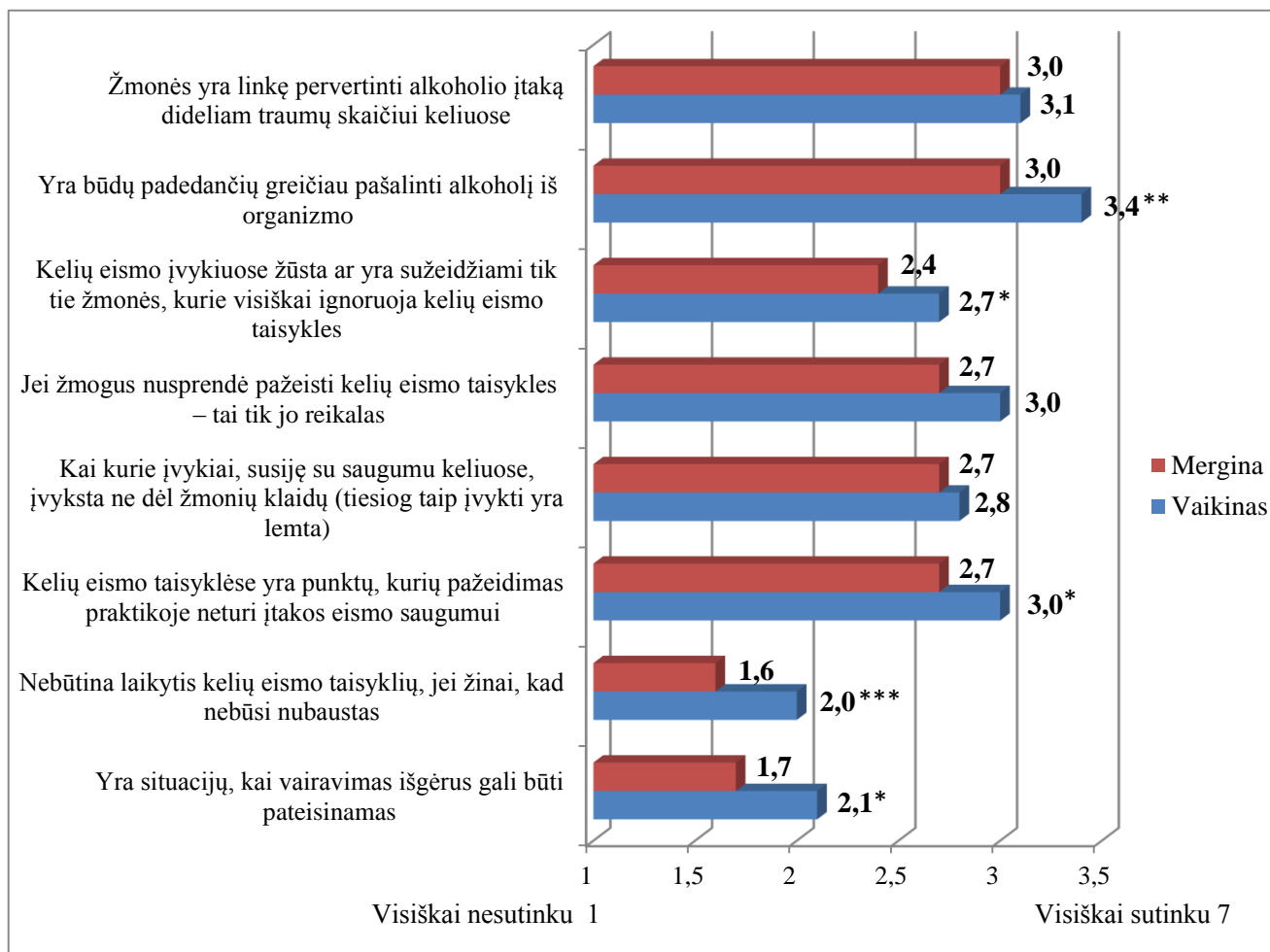

4 pav. Alytaus miesto jaunų žmonių rizikos suvokimas

Vidurkių pasiskirstymas pagal lytį; * $p \leq 0,05$ – reikšminga; ** $p \leq 0,01$ – labai reikšminga;

*** $p \leq 0,001$ - ypatingai reikšminga, lyginant vaikus ir merginas („Mann-Whitney U“ testas).

Požiūriai. Mokinių požiūris į tam tikrus dalykus, susijusius su kelių eismo sauga, yra taip pat susijęs su jų elgsena kelyje. Siekdami įvertinti mokinių požiūrį, pateikėme jiems keletą teiginių. Atsakymų į teiginius vidurkių pasiskirstymą pateikiame 5 pav.

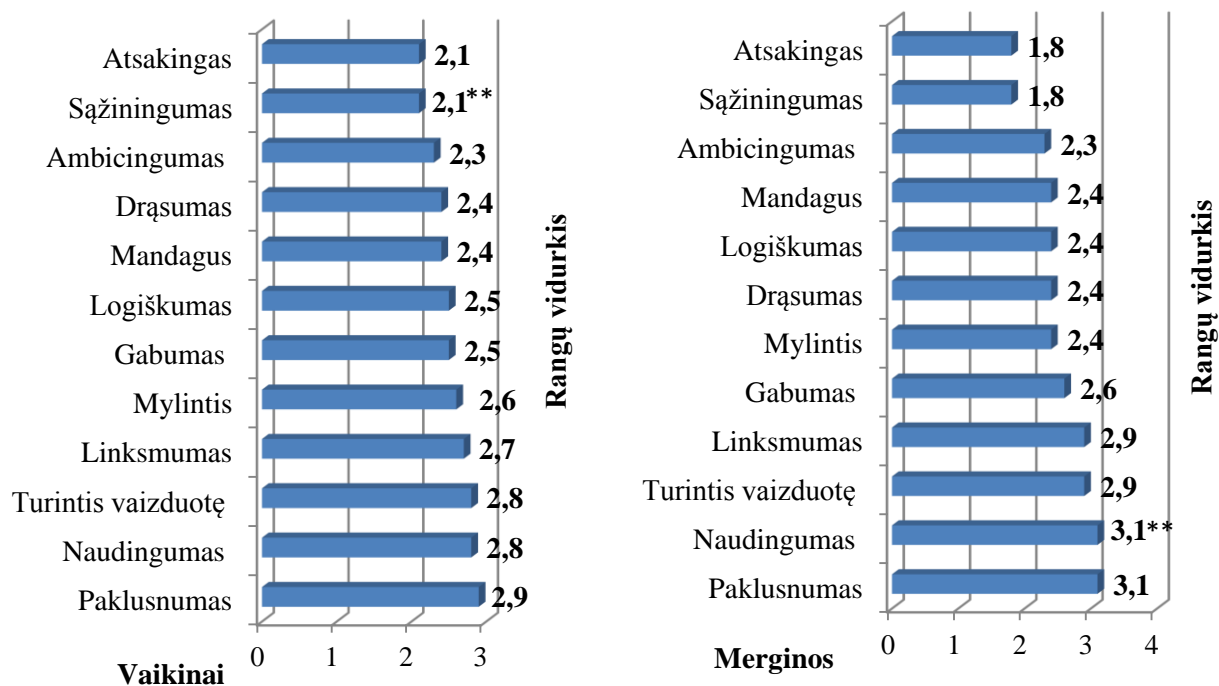

5 pav. Alytaus miesto jaunų žmonių požiūris į kelių eismo saugos aspektus

Vidurkių pasiskirstymas pagal lytį; * $p \leq 0,05$ – reikšminga; ** $p \leq 0,01$ – labai reikšminga; *** $p \leq 0,001$ - ypatingai reikšminga, lyginant vaikus ir merginas („Mann-Whitney U“ testas).

Iš diagramos matyti, kai kurių atsakymų pasiskirstymas tarp vaikinių ir merginų reikšmingai skyrėsi, taip pat vaikinių atsakymų vidurkiai dažniau nei merginų buvo didesni. Interpretuodami gautus rezultatus, galime teigti, kad vidutiniškai respondantai išsakė nesaugiam eismui keliuose palankų požiūrį, ir vaikinių požiūris į tam tikras situacijas yra statistiškai reikšmingesnis nei merginų.

Vertybinių nuostatų. Analizuodami jaunų žmonių amžiaus saugaus eismo kompetenciją, darėme prielaidą, kad asmens vertybinė sistema yra susijusi ir su realia jo elgsena kelyje. Apibendrintą vertybių reitingą pateikiame 6 pav.

6 pav. Alytaus miesto jaunų žmonių vertybinė orientacija pagal lytį

*Nepriklausomų požymių palyginimui taikytas „Mann-Whitney U“ testas; ** $p < 0.01$ -labai reikšminga, lyginant vaikus ir merginas.*

Pateiktoje diagramoje, matome, kad vaikinų ir merginų vertybinė orientacija daugeliu atvejų skyrėsi. Tiek merginos, tiek vaikinai buvo linkę pirmenybę teikti tokioms vertybėms, kaip paklusnumas, naudingumas, turintis vaizduotę. Statistiškai reikšmingų sąsajų apie respondentų vertybinės orientacijos sąsajas su jų elgesiu kelyje nustatyta tarp keletą vertybių: naudingumas buvo pripažintas svarbesne vertybe tarp merginų, nei vaikinų, o sąžiningumas buvo pripažintas svarbesne vertybe tarp vaikinų, nei merginų. Tuo tarpu vaikinai tokioms vertybėms, kaip mylintis, logiškumas, sąžiningumas, atsakingas, skyrė aukštesnes vietas nei merginos.

IŠVADOS

1. 54,6 proc. vaikinių ir 45,4 proc. merginų teigė, kad bent kartą gyvenime važiaavę TP būdami vairuotojais ar keleiviais, kuomet TP vairuotojas galimai buvo išgėręs daugiau alkoholio nei leidžia įstatymas. 58,8 proc. vaikinių ir 41,2 proc. merginų teigė, kad jiems yra tekę būti TP, kai transporto priemonės vairuotojas galimai vartojo narkotines medžiagas. Merginos dažniau teigė, kad joms yra tekę būti TP, kuomet maksimalus leistinas greitis buvo viršijamas daugiau nei 30 km/h (atitinkamai 50,2 proc. ir 49,8 proc.).
2. 20 proc. vaikinių ir 19 proc. merginų teigė, kad „Draugai mane vertins neigiamai, jei, būdamas automobilyje, paprašysiu vairuotojo vairuoti saugiau“, todėl darome išvadą, kad potencialiai pavojingose situacijose vaikinai dažniau pasiduoda savo bendraamžių įtakai.
3. Vaikinai yra labiau linkę manyti, kad nebūtina laikytis kelių eismo taisyklių, jei žinai, kad nebūsi nubaustas. Merginos labiau linkę nesutikti su teiginiu „Jei žmogus nusprendė pažeisti kelių eismo taisykles - tai tik jo reikalas“.
4. Situacijoje, kai respondentai važiaavo TP su neblaiviu vairuotoju, vaikinai dažniau (12,2 proc.) nei merginos (10,8 proc.) nedarė nieko, kad nutrauktų nederamus veiksmus.
5. Statistiškai reikšmingai respondentai pripažino labiausiai pavojingus užsiėmimus: važiavimą TP šaltuoju metų laiku su padangomis, skirtomis važiuoti vasarą, vairavimą susirašinėdami SMS žinutėmis ir kalbėdami mobiliuoju telefonu, vairavimą TP būdami neblaivūs.
6. Respondentai išsakė nesaugiam eismui keliuose palankų požiūrį. Statistiškai reikšmingesnis požiūris buvo vaikinių, nei merginų į tokias situacijas: nebūtina laikytis kelių eismo taisyklių, jei žinai, kad nebūsi nubaustas, yra būdų padedančių greičiau pašalinti alkoholį iš organizmo.
7. Vaikinių ir merginų vertybinė orientacija daugeliu atvejų skyrėsi. Statistiškai reikšmingų sąsajų apie respondentų vertybinės orientacijos sąsajas su jų elgesiu kelyje nustatyta tarp keletą vertybių: naudingumas buvo pripažintas svarbesne vertybe tarp merginų, nei vaikinių, o sąžiningumas buvo pripažintas svarbesne vertybe tarp vaikinių, nei merginų. Tuo tarpu vaikinai tokioms vertybėms, kaip mylintis, logiškumas, sąžiningumas, atsakingas, skyrė aukštesnes vietas nei merginos.
8. Nustatyta, kad galimybė įsitraukti į rizikingą elgseną yra didesnė tarp vaikinių, nei merginų.
9. Galimybė įsitraukti į sveikatai pavojingą elgseną yra mažesnė, kai: respondentas kritiškai vertina riziką; išsako saugaus eismo principams palankų požiūrį.